

ÖRKÉNY ISTVÁN:

244 GYALOG

EGY RÉGI SÉTA

Kisfiú voltam, apámmal kézen fogva végimentünk az Andrássy úton. (Ma: Népköztársaság útja.) Elmondta, hogy ez Budapest legszébb útja. Megmagyarázta, mitől szép, s a magyarázat alighanem helytálló lehetett, mert nekem ma is tetszik. De, mondta aztán, borzasztó kár, hogy ezt az utat nem vezették el a Dunáig. Kérdeztem, miért nem vezették odáig. Azt mondta, azért, mert a telekspekulánsok megakadályozták. Az ember gyerekkorában tud a legjobban felháborodni. Ma is gyűlölöm a telekspekulánsokat.

Azóta sok minden történt velem is, Budapesttel is. Akkoriban az Andrássy út — a Duna helyett — nekitorkollott egy csúf kicsi háznak, melyben Tillemann Sebestyén óra- és ékszerüzlete foglalt helyet. E ház már nincs meg. Az óra- és ékszerüzlet sincs meg. Mi több: telekspekulánsok sincsenek már. A Népköztársaság útja ma egy sivar tűzfalnak szalad neki.

Miért van ez így? Nem tudom. Pedig a történelem egyszerre a két kezével nyúlt ehhez a városhoz. A ballal félig romba döntötte, de kinyújtott jobbával új korszakot nyitott, alkalmat kínálva a merész és nagyvonalú tervezésre... Nem mintha csodákat kérhetnénk számon ettől a negyedik századtól. Romhalmaz állott az elején, s egy városban elsősorban lakni kell. De még így is, amennyire tellett az erőnktől, elkészült néhány monumentális mű.

Menjünk hát sétálni.

A HIDAK A GELLÉRTHEGYRŐL

Ők a mi szívügyeink. Rajtuk végignézni olyanféle érzés, mint amikor egy férfi maga elé rakja volt szerelmeinek fényképeit. Mindig a legrégebb a legmeghatóbb, mindig a legfrissebb a legszébb.

Kitártan, a két égő part fölött,
Mint végtelenbe készülő madár,
Mely a búcsúzó lendület előtt
A fényben még megáll...

Ezt Tóth Árpád írta. Mit írt volna az új Erzsébet-hídról, a szárnyaló képzetnek és a szigorú matematikának erről a ritka találkozásáról, mely mintha épp az ő költészetének hídba másolása volna? Ennek az évszázadnak ugyanolyan városjelképe lesz ez a híd, mint ahogy a Lánchíd lett az előzőé, hiszen ez nemcsak „szép híd”, hanem egy „szép budapesti híd”, mely a mi alkatunkból fakadt. Aki végigmegy rajta, átvesz valamit ennek a városnak a lendületéből, lefojtott feszültségéből, játékos kedvéből. Ha odaát jókedvünk volt, útközben még jobb kedvre derülünk, s ami a túlparton még a szívünket nyomta, az innensőn már kevésbé szorító.

Ahol ez a híd világra tudott jönni, ott a statikusok is költők, és a városrendezők jó tömegpszichológusok; ezt a várost nem kell tőlük féltetni... Vagy mégis? Balkézt, a Vár tövében, ott állt a sárga kis tabáni templom, egy-két hozzáragasztott házacskával. Ezt a híd úgy befoghatta volna a karjai közé, ahogy a jelen magához öleli a múltat. Innen miért nem látom?

Azért, mert elébe épült egy majomház. Nem is majomház, csak majomketrec formájú bérház. Sétáljunk le.

Odamegyek, fölkiabálok:

— Hát te hogy kerülsz ide, te vakarék?

Csak hallgat, csak pislog, csak irul-pirul. Belátom durvaságomat, mely lobbanékonyságomból fakad. Bocsánatot kérek tőle, és megérdeklődöm, vajon mit keres itt.

— Kérem szépen, én csak városok.

— Mire tetszik várni?

— Hogy nemzeti közadakozásból lebontsanak.

— Másutt építeni szoktak közadakozásból.

— Nem én leszek itt, kérem, az egyetlen. Mit gondol, ezekkel a toronyházakkal mi lesz?

TORONYHÁZAK.

MITŐL BUDAPEST BUDAPEST?

Egy város nem a külföldiek, hanem a bennszülöttek kedvéért épül. Pláne egy olyan város, melynek nincsenek világraszóló műemlékei, mint Athénak, Rómának, Párizsnak. Nekünk egyetlen olyan épületünk sincs, mely új értelmet adott volna e földrész kultúrájának. Mi tehát csak olyan várost építhetünk, mely ki tudja használni természeti adottságait és ki tudja fejezni önmagát. Ha ez sikerül, özönleni fognak az idegenek: ők ugyanis attól érzik itt jól magukat, amitől az idevalósiak is boldogok. A mi idegenforgalmunknak ez a kulcsa.

De hát milyenek vagyunk mi? Más szóval, milyen is legyen a városunk? Vannak nekünk, persze, súlyos jellemhibáink is, de ezeknek nem okvetlenül kell a városképben tükröződniük. Nagyszájúak vagyunk, parvenük, felválni szeretők, szegénységünket nagyzási hóborttal leplezük... De abból, amit a történelem ránk mért, egyet s mást mégiscsak megtanultunk. A pózok megvetését, a frázisok utálatát, a tragédiák humorba oldását, a zsebre vágott kezű hősiességet, s az egymásra utaltság tudatát, azt a vérünkkelé lett közösségi érzést, mely a mi túlélni tudásunk egyetlen titka. Közösségi lények maradtunk, akik (persze, csak ha baj van) összefognak. Olykor megpróbálunk valami nagyot akarni, de ha ez éppen nem megy, beérjük a róla való fecsegéssel is. Seholy ezen a földön nem tudnak olyan fölemelően fecsegni, mint itt.

Látnivaló, ezek mind „intim”, bensőséges jellemvonások, egy meleg, emberközeli hangulatot sugallók. Ezt kell kifejeznie a várostervezőnek is. Például nemcsak azért nincs diadalívünk, mert egy ezredév alatt elég kevés diadalt arattunk, hanem mert mindnyájan kiütéseket kapnánk, ha a 67-es járattal egy diadalív alatt kellene átvillanyosoznunk. Toronyházat pedig csak ott szabad építeni, ahol ezt kényszerítő körülmények írják elő — írta kitűnő Kortárs-beli cikkében Kathy Imre. És: „A történelmi városok belsejében toronyházat Európaszerte nem építenek.” Hát akkor mi miért? Hogy érvényre juttassuk és kikiabáljuk nagyzási hóbortunkat?

— Ha meg nem sértem — kérdezem, most már szerényebb hangnemben, az épülő Duna-parti szállodától —, ön milyen magas lesz?

— Tízemeletes leszek, kisfiam.

— És nem lesz az egy kicsit sok?

— Maga kis mulya! — kacagott föl az épülő szálloda. — Így legalább el fogom takarni a Belvárost.

ITT EGY TORONY,
OTT EGY TORONY

Már felépült a toronyszálló a Fogasnál, minden tágasság nélkül, rút bérházak között, másodrendű kilátással a homlokzati oldalon, ötödrendűvel a hátsó felén. Messzebről, a Szabadság-hegyről nézve: mint egy rossz helyre bevett szög. S épül (Vagy nem épül? Vagy mégis épül?) egy új torony a Margitszigeten, mely nemcsak a szigetét, hanem az egész dunai városképet tönkretenné. Egy másik magasházzal nevetségessé tettük a Horváth-keretet, s épül már a párja, a Vigadó hátához ragasztva, mely a város szívét csúfítja majd el.

Pedig ezek — önmagukban — sokszor nagyon szépek. Épp a Budapest Szálló, a Chemolimpe, a Budakeszi úton épülő házak vagy a Várban beépülő foghíjak azt bizonyítják, hogy építészeink

„a világszínvonalon” is megállják a helyüket. Alkalmasint nem ők döntenek el, hogy amit terveznek, hova kerüljön. De akkor ki? És hol itt a gondolat, a távlat, a jövőnk értelmes ábrázata? Pedig nem is kétlem, hogy akik Budapest jövőjén törnek a fejüket, azok is rátermett emberek. De akkor hogy lehet az, hogy e sok kiváló tehetség, erejét összefogva, mégis kontármunkát végez?

Sajnos már magamon is (és nálam okosabb barátaimon) azt tapasztaltam: az ember az egyetlen lény, amely óriási intelligenciával is képes ostobaságokat elkövetni. De azért mi, írók, vállalni szoktuk a felelősséget. És nemcsak mi. Az autóbuzskalauz minden vonaljegyéért felel, a zálogházi becsüsnek pedig levonják, ha sokat fizetett egy damasztabroszért. Csak annak nincs gazdája, hogy a szemünk láttára csúfítják el Budapestet?

ÉS NEMCSAK A TORNYOK

Dehogyan csak a toronyok! A toronyokkal még kis is lehetne békülni, ha az új lakótelepeken, a távoli pesti lapályon épülnének, ahol megállíthatnák a semmibe vesző ürességet.

A toronyok csak indulataink felkiáltójelei. De ahol nincs torony, ott is toronnyi méretűek a balfogások. Miért kell azt a keveset, ami a múltból még féltlenivalónk van, lecsákányozni? Minden terünket, még a Városligetet is, beépíteni? S abból, amit az ostromromba döntött, miért nem állítjuk helyre — mint Varsóban, Prágában —, amit érdemes?

S még ennél is fájóbb, ha a Duna partján végigsétálunk. Pedig ez a mi tengerünk, egyetlen természet adta utunk a világba, álmaink országútja. Mi a Szajna vagy a bécsi Duna-csatorna hozza mérve? Itt házsorok dőltek össze, tehát fák nőhetnek, parkok zöldellhetnek, szébbnél szébb átlátások születhetnének, és ki lehetne mondani valamit e város lényegéből. Azt, hogy mi pestiek — bevallva, be nem vallva — jobbak és szebbek szeretnénk lenni önmagunknál.

— Ön mit szól ehhez a két parthoz? kérdem a Dunától.

— Nekem tökmindegy — mondja. — Én úgyis elfolyok.

Csak nekünk nem mindegy. Mi ittmaradunk.

MENTSÉGEMÜL

Csak élek itt, de nem vagyok szakember. A városrendezés könyvtárnyi irodalmából alig-alig olvastam valamit. És, e hozzá nem értésen felül, csak egyes szám első személyben szólhatok, mert e város lakosságából csak egy kétmilliomodrészét képviselek.

Mégis elmondom, minden szakértelem nélkül, hogy úgy építkezünk, mintha ma is volnának telekspekulánsok. Úgy építkezünk, mint egy tenyérnyi balatoni házhely tulajdonosa, akinek minden négyszöglet ki kell használnia. Úgy építkezünk, mintha nem Budapestet építenénk, hanem egy múlt nélküli, jellem nélküli, név nélküli és jövő nélküli várost.

Nagy lesz. Impozáns lesz. Csak éppen nem lesz már Budapest.